

Дарко Ивановић

Гимназија, Велика Плана

Српски свештеници у време Првог српског устанка

Abstract: Рад приказује српске свештенике у слободној Србији током Првог српског устанка (1804–1813). Мали је број познатих свештеника из тог доба (26), углавном због оскудне архивске грађе. Нешто више се зна о грчким владикама Антиму и Леонтију¹. Карађорђе Петровић и војводе успели су да у тешким устаничким годинама помажу цркву, подижу нове и обнављају старе цркве, углавном дрвнаре. Свештеници су активно помагали устанак, у селима и на бојиштима и у потпуности делили су судбину свога народа.

Key words: Карађорђе, владике, цркве, свештеници, устанак.

Иако је у српској историографији велики број радова посвећен Српској Цркви, врло мало је писано о свештеницима XIX века у Србији. Радови се углавном односе на оснивање Српске православне Цркве, архијереје, цркве и манастире. Свакако, за ово столеће најмање података има о свештенству у бурним устаничким годинама, како у историјским изворима, тако и у литератури. Дакле, не постоји целовита студија о српском свештенству почетком XIX века.

Овај рад треба да проучи и прикаже српске свештенике у овом периоду, Карађорђеов однос према Цркви, односно према тадашњим њеним архијерејима, београдском митрополиту Ламбровићу и ужичко-шабачком владци Антиму. Треба рећи да је вожд помагао обнављање старих и подизање нових цркава и манастира у ослобођеној Србији, па и Светоуспенског храма у Панчеву. За писање овог рада коришћени су историјски извори, углавном објављени, и подаци из врло оскудне литературе.

Карађорђе Петровић и Српска Црква

Карађорђе Петровић и Правитељствујушчи совјет помагали су изградњу и обнову скромних српских догостоља, углавном цркава дрвнара и дрвених звоника и куповину скупих звона, пошто су их Турци раније скидали и претапали у топове.²

¹ Леонтије Ламбровић титулисао се и као београдски митрополит.

² Павловић, Доброслав Ст., *Цркве дрвнаре у Србији*, Београд, 1962, 45.

Карађорђе је приликом боравка у Поречу (данашњи Доњи Милановац), као ктитор поречке цркве, извршио оправку цркве и дозидао високи торањ 1809, односно 1811. године.³

После турске предаје града Смедерева (8. новембар 1805), Карађорђе је наредио да се два звона поклоне цркви Успења Пресвете Богородице на гробљу. На једном од звона стајао је натпис „Сие звоно приложио Ђорђе Петровић у варош Смедерево 1808“. Ово звоно, тешко око 500 килограма, однето је у Призрен и постављено на Сахат-кулу после слома Првог српског устанка.⁴

Вожд Карађорђе и његови устаници дали су панчевачким Србима 650 хвати дрва за печење цигле за зидање нове цркве, у вредности преко 6 000 форинти. Поводом ове помоћи, панчевачки прота Андрија Арсенијевић је у молитвама при богослужењу јавно молио за здравље Карађорђа Петровића, Станоја Главаша, Чарапића и успех српског оружја, што су присутни саслушали с великим задовољством. Због тога је прота био суспендован од своје дужности и премештен у Велики Сент Миклуш и на тај начин уклоњен из Војне границе, односно из панчевачког протопрезвитерата.⁵ Арсенијевић није порицао да је изговорио то молепствије, али је одбијао оптужбу да је починио велеиздају (на Божић, 25. децембар 1806). У својим молбама за поништење о његовом премештају, које је поднео надвојводи Карлу (тадашњи председник Ратног савета и генералисимус аустријске војске; 18. јул 1807) и надвојводи Лудвигу (генерални инспектор Војне границе), он је у добротворе уврстио и србијанског поглавара, правдао се да га је потакла аустријска помоћ Србијанцима и тражио је да га надвојвода Лудвиг врати на његов презвитерски положај. Две године је водио борбу са највишим војним властима, са својим епископом и Конзисторијом, док најзад није поново враћен у своје звање, уз заузимање надвојводе Лудвига и панчевачких Срба и Немаца.⁶ Отац Андрија остао је панчевачки прота све до своје смрти, 19. јуна 1816. године.⁷

Карађорђе Петровић увео је у устанак већину православних свештеника, а неке од њих и завојводио, на пример, попа Луку Лазаревића. Милан Ђ. Милићевић записао је народно казивање о том догађају.

Карађорђе завојводио попа Луку Лазаревића

Карађорђе упита на скупу посаво-тамнавце:

„Којекуде, кога хоћете да вам буде војвода?“

„Попа Луку хоћемо из Свилеуве“ – Загрме они сви као у један глас.

„А како би било, којекуде, да вам буде прота Матеја из Бранковине?“

³ Орловић, Јовица, *Поречке сеобе*, Доњи Милановац, 1994, 57.

⁴ Цуњак, Млађан, *Црква Св. Георгија у Смедереву*, Смедерево, 2002, 12–13.

⁵ Томандл, Миховил, *Панчево и Први српски устјанак*, Панчево, 2004, 36. Дрво је посечено на Грочанској ади.

⁶ *Истио*, 36–39; Историјски архив Панчево, Магистрат, к. 86, документ без броја.

⁷ Милекер, Срећко, „Списак православних пароха“, у: *Историја града Панчева*, Панчево, 1925. Прота Андреј је у Панчеву најпре служио као парох, од 1789. године.

„Господару“ — рекне један између Тамнаваца — „Нећемо да узимамо војводу из ваљевске нахије“... „Нека му је просто и од нас и од Бога“ — Повичу сви у глас три пута⁸.

„Е, којекуде, нека му је просто и од мене, и нека вам је срећан!“. Заврши Вожд,⁹

Архијереји

Уочи издијања Првог српског устанка на подручју Београдског пашалука налазиле су се само две епархије, београдска и ужичко-шабачка, које су од укидања Пећке патријаршије биле потчињене Цариградској патријаршији (1766). У обе епархије налазили су се епископи, Грци, ужичко-шабачки Антим Зеповић и београдски Леонтије Ламбровић, који се титулисао као београдски митрополит. Епископ Антим је побегао у Сремску Митровицу већ почетком устанка, а коначно је прешао у Аустрију 1807. године. Леонтије Ламбровић, Родофиникинов сарадник,¹⁰ повремено је напуштао Србију, а коначно 1813. године.

Карађорђе Петровић, војводе и чланови Правитељствујушћег совјета и даље су признавали канонску надлежност Цариградске патријаршије и њене владике у Србији, иако са њима нису имали добру сарадњу. Нису мењали грчко богослужење у Београду, нити су се мешали у постављења свештеника. Ипак, имали су пуну подршку српских свештеника и калуђера на територији некадашњег Београдског пашалука и других српских крајева у Турској, који су увек били са својим народом.

Српски свештеници

Српске цркве и свештеници, манастири и калуђери били су погођени хахијским безвлашћем. У десет од дванаест нахија у Београдском пашалуку на почетку устанка било је 1 806 села, 156 отворених и 278 напуштених, тј. порушених и запаљених манастира и цркава. Највише су страдале српске богомоље у северним нахијама и у ваљевској нахији.

Оскудни су подаци о српским свештеницима. Они се углавном помињу у вези са неким важним догађајем и избеглиштвом. Већином су дошли из Аустрије, после школовања у богословији у Сремским Карловцима. Након оснивања богословије у Београду (1810), под управом архимандрита Вићентија Ракића, и србијански дечаци спремали су се за свештенички позив. Било је и свештеника пореклом из Турске, тј. из старе Србије.

Користећи објављену грађу и литературу, саставили смо списак свештеника устаничке Србије, свакако непотпун, срећен по азбучном реду њихових имена.

⁸ Ова последња реченица упућена је попу Луки Лазаревићу.

⁹ Милићевић, Милан Ђ., *Карађорђе у њовору и њивору*, Београд, 1990, 51–52.

¹⁰ Константин Родофиникин, руски изасланик у Србији.

Српски свештеници у устаничкој Србији

Арсеније Вујановић, поп из Брезовца (крагујевачка нахија), упућен с војним књигама своје капетану.¹¹

Атанасије Антонијевић, дуковички прота (Буковик код данашњег Аранђеловца), обавио молитву и заклетву српских устаника на збору у Орашцу на Сретење 1804. године.

Вучко Поповић, поп из Аџидеговца (данашње Старо Село код Велике Плана), обавио опело на сахрани Карађорђа Петровића и Наума Крнара у Радовањском лугу (1817).¹²

Димитрије, смедеревски парох.¹³

Димитрије Поповић, крњевачки парох, 1813. године избегао са осталим Крњевчанима. Са њим је пребегло 9 чланова његове породице у Сремску Митровицу.¹⁴

Живан, поп из Вражогрнаца (црноречка нахија).¹⁵

Живко, поп из Медошевца (београдска нахија).

Живко Младеновић Византиновић, пожаревачки свештеник.

Лука Лазаревић (Свилеува, 1774 – Шабац, 1852), пре устанка поп, потом војвода, подигао устанак у посавско-тамнавској кнежини.¹⁶

Прота Матија Ненадовић (Бранковина, 1777 – Ваљево, 1854), после погубљења његовог оца Алексе са стрицем Јаковом подигао устанак у Колубари (1804), први председник Правитељствујушћег совјета (1805–1807), аутор „Мемоара“.

Мика, поп из Ниша.¹⁷

Макарије Бразановић, свештеник, родом из Србије, избегао 1813. године.

Никола Смиљанић, шабачки свештеник, војвода шабачке нахије.¹⁸

Павле, поп из Буковика код данашњег Аранђеловца.

Павле Миљков, предак староселских Распоповића, страдао у време слома Првог српског устанка (1813), сахрањен код некадашње цркве у Аџидеговцу (Старо Село код Велике Плана).¹⁹

¹¹ *Деловодни њројшокол Карађорђа Пејровића 1812–1813*, Крагујевац–Топола, 1988, бр. 1692 (17. јул 1813).

¹² Ивановић, Дарко, *Старо Село*, 1988, 46.

¹³ Ивановић, Дарко, *Српски учитељи из Хадзбуршке монархије у Србији (1804–1858)*, Београд, 2006, 36.

¹⁴ „Списак пребеглих свештеника из Србије“, *Српски сион*, 1905.

¹⁵ *Деловодни њројшокол Карађорђа Пејровића*, 1 617 (21. јун 1813).

¹⁶ *Истио*, бр. 154, 30. јун 1812. г.

¹⁷ *Истио*, 1029, 1102.

¹⁸ *Истио*, 1102.

¹⁹ Ивановић, Дарко, *Старо Село*, 1988, 244.

Павле Угричић, смедеревски учитељ и прота.

Петровић, пожаревачки свештеник.²⁰

Сима Поповић, поп.²¹

Радосав, поп ботуњски (крушевачка нахија).²²

Риста, шабачки свештеник.

Сима Пљевљак, поп ужичке нахије.²³

Станислав Марковић, свештеник у Кушиљеву код Свилајнца, избегао са породицом у Сремску Митровицу (1813).²⁴

Стефан, поп, родом из Прокупља, дошао у Крњево после обнављања Цркве крњевске (1794), раније службовао у Кусатку, а у Крњеву све до своје смрти 1826. године.²⁵

Трифун Симић. У време буне против дахија (1804), митрополит Леонтије рукоположио га је у чин свештеника у Крњеву. Потом је служио у суседном Голобоку.²⁶

Филип Поповић, свештеник у Жабарима код Тополе, 1813. године избегао са породицом у Сремску Митровицу.²⁷

Из свега, што је наведено, изводи се закључак да српски устаници нису мењали организацију цркве на територији некадашњег Београдског пашалука, иако су епископи Антим и Леонтије сарађивали са Турцима. Готови сви свештеници, Срби, пришли су устаницима. Тројица међу њима примила је војводско звање (Матија Ненадовић, Лука Лазаревић и Никола Смиљанић).

Оскудни историјски извори Првог српског устанка пружају само фрагментарне податке о тадашњим српским свештеницима. После слома овог устанка (1813), они су већином избегли у Аустрију. Треба рећи да су свештеници остали са својим народом, како у Ђордама, тако и у избеглиштву. После неколико година проведених у избеглиштву, враћали су се са својим парохијанима и подизали ђогомоље, углавном цркве дрвнаре.

²⁰ Историјски архив Панчево, Магистрат, к. 103, бр. 233, 27. мај 1810. године.

²¹ Ненадовић, прота Матеја, *Избор из дела у избору Преграја Прошћина*, Народна Књига, Београд, 1974, 112.

²² Деловодни протокол, 1273.

²³ *Исџо*, 929, 1000.

²⁴ „Списак пребеглих свештеника из Србије“, *Српски сион*, 1905.

²⁵ Ивановић, Дарко, *Сћара црква у Крњеву*, Крњево, 2006, 89–91.

²⁶ Архив Србије, Државни савет, 196/1837.

²⁷ „Списак пребеглих свештеника из Србије“, *Српски сион*, 1905.

Darko Ivanović

High school, Velika Plana

Serbian Priests in the First Serbian Uprising

This article represents Serbian priests in free Serbia during the First Serbian Uprising (1804–1813). Only a small number of priests of that time is known (26), mostly because of the lack of archive documents. In difficult years during the Uprising, Karadorde Petrović and dukes succeeded in supporting Church, building new and restoring old churches, mostly log ones. The Uprising was actively supported by the priests, both in the villages and at the battle fields. They shared the fate of their people.

Key words: Karadorde Petrović, bishops, churches, priests, uprising.

Датум пријема чланка: 10. 08. 2010.

Датум прихватања чланка за објављивање: 16. 09. 2010.